Svartedalen

Bokenäset

Välkommen till Svartedalen!
Naturreservatet består av en imponerande bäckravin omgiven av bokskog men inslag av ek samt öppna betesmarker. Det vindskyddade läget och den näringsrika marken gynnar skogen där flera av bokarna är riktigt grova. Bok bildar bara skogar i landets sydligare delar och här i Bohuslän har bokskogen sin nordliga utbredningsgräns. Ravinens lägsta partier är bevuxna med främst klibbal men också alm, ask och hassel.

Boken
Boken är en sambyggare och man hittar därför hanblommor och honblommor på samma träd men på skilda grenar. De trekantiga glänsande bruna ollonen ligger skyddade inuti en taggig fruktkapsel.

På stavar eller spånor av bokträ ristade man för många hundra år sedan de första skrivtecknen som var runor. Härifrån har vi fått orden bokstav och bokstäver. Nu för tiden används det hårda träslaget till exempelvis trösklar, möbler, köksinredningar och glasspinnar men förr blev det tallrikar, tråg, masugnsbälgar och skeppskölar.

Alm
Ulmus glabra

Bok
Fagus sylvatica

Hassel
Corylus avellana

Klibbal
Alnus glutinosa

Ask
Fraxinus excelsior

Sniglar och snäckor
På bokarnas raka grå stammar kryper små sniglar och snäckor. De flesta mollusker lever av multnande växtmaterial och är alltså mycket viktiga för nedbrytningen av markförnan. För att dessa djur ska kunna leva i en miljö måste det finnas fukt, skydd och dessutom kalk, antingen i berggrunden eller bundet i växtligheten. Kalken behövs för att bygga upp snäckornas skal och för att djuren ska kunna fortplanta sig.

Forsärla
Motacilla cinerea

Hackspettar, ugglor och andra fåglar
I naturreservatet finns ett rikt fågelliv och är man uppmärksam kan man få se koltrast, bofink, olika mesar och sångare i trädens lövverk. Svarthättan har en vacker sång med pladdrande kvitter som följs av flöjtande toner medan härmsångaren är duktig på att imitera andra fåglar.

Hackspettarna spillkråka, gröngöling och mindre hackspett kan skiljas åt både på utseenden, storlek och trumningar. Den stora spillkråkan är svart med röd hjässa hos hanen och röd nacke hos honan. Den trummar kraftigt och länge. Gröngölingen är förstås till största delen grön, trummar sällan och då oftast bara några få gånger. Den svartvita mindre hackspetten är bara lite större än en nötväcka. Hanen har en röd hjässa och trumningen ljuder i långa serier men långa och korta sekvenser.

I skogen trivs också stenknäck, skogsduva och stjärtmes och i närheten av ån kan man få se forsärla. Den håller gärna till ute på stenar i vattnet och vippar oupphörligt med sin långa stjärt. Har man riktig tur kan kattugglan sitta alldeles stilla intill stammen av ett träd, möjlig att få syn på. Den jagar på nätterna och vilar på dagarna men upptäcks ibland av irriterade småfåglar.

Strutbräken
Ormbunken strutbräken växer i stora höga bestånd där marken är fuktig. Ormbunkar hör till kärlkryptogamerna som saknar blommor och som istället förökas med sporer och har generationsväxling. När sporen gror bildas en förgrodd som kallas protallium. Den här könliga generationen är oftast liten och kortlivad. Från denna bildas en storväxt könlös generation som producerar sporer. Hos ormbunkarna sitter sporgömmesamlingarna oftast på undersidan av bladen men just strutbräken har två typer av blad. Sterila blad bildar en strut i vars mitt de kortare fertila bladen utvecklas. Dessa blir snart mörkbruna och står kvar när ormbunken vissnar ner.

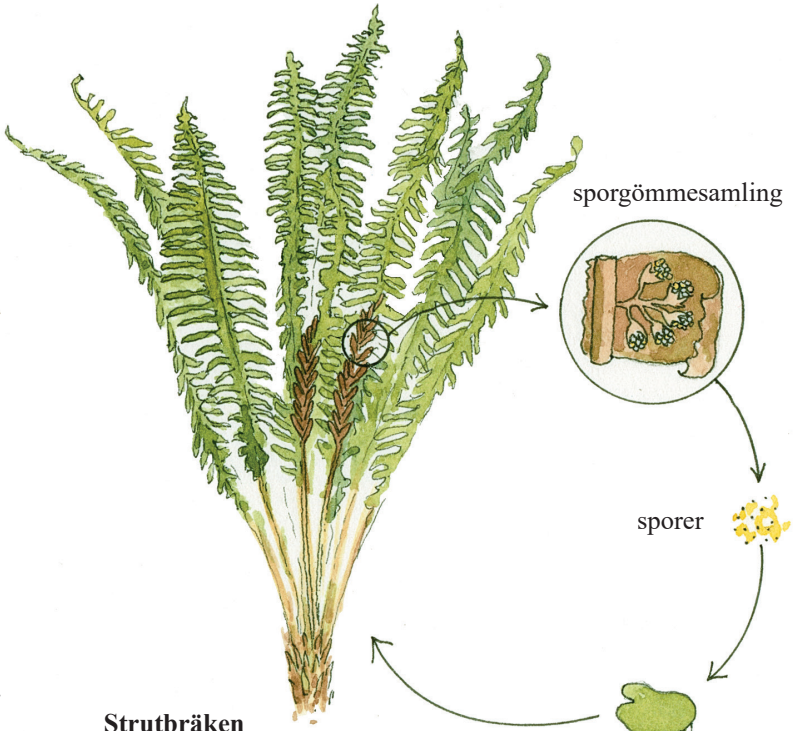

Strutbräken
Matteuccia struthiopteris

Springkorn
Impatiens noli-tangere

Springkornets fruktkapsel

Floran
I bokskogen växer en rik vårflora med vitsippor, gullpudra, vårlök och den snarlika lundvårlöken. Under hasselbuskar kan man hitta vätterosen som parasiterar på hasselns rötter. Den saknar klorofyll och har tjocka rödaktiga stjälkar och en ensidigt lutande blomklase. Man får leta efter den lilla desmeknoppen som har oansenliga små blommor i gröngult. Växtens frön har ett oljerikt bihang som är begärligt för myror. När de samlar in och bär omkring på fröna hjälper de till att sprida växten.

Myra bärande på frö

När boklöven har slagit ut blir det mörkare i skogen. Men under sommaren blommar ändå den högresta hässleklockan med sina blå blommor och stinksyska som är vackrare än namnet anger. Den har vitmönstrade mörkt purpurröda blommor som påminner om små gubbar med huvud, armar och ben. Det ettåriga springkornet som blommar men gula blommor har ett lustigt sätt att sprida sina frön. Fruktkapseln är explosiv och när den mognar skjuter den iväg fröna.

Trädets höjd
För att mäta ett träds höjd behöver man vara två personer och ha en ungefär två meter lång käpp. En person går tjugosju steg på en rak linje från trädet och stannar där med käppen. Den andra går ytterligare tre steg och lägger sig så nära marken som möjligt och tittar upp mot trädets topp. Käpphållaren rör sitt finger upp och ned utmed käppen tills den som ligger på marken ser att fingret sammanfaller med trädtoppen. Trädet är tio gånger högre än avståndet från marken till fingret.

Man kan också använda en penna för att uppskatta trädets höjd. Återigen behövs två personer. Den ena håller pennan på armlängds avstånd och går fram och tillbaka tills pennan ser ut att vara lika stor som trädet. Stå kvar där, fortsätt hålla pennan på armlängds avstånd och vänd den horisontellt så att ena änden ligger i linje med trädets bas. Den andra personen går från trädet tills han eller hon ser ut att stå vid pennans andra ända. Mät avståndet från trädet till den andra personen. Det är ungefär lika långt som trädet är högt.

Även en ensam person kan uppskatta trädets höjd. Det gäller att gå så långt från trädet att man när man böjer sig ner med ryggen mot trädet kan se dess topp mellan sina ben. Markera stället och mät avståndet till stammen. Trädet är ungefär lika högt.

Årsringar
Några av de grova bokarna har en omkrets av mer än 120 centimeter i brösthöjd. Det är precis innanför barken som träden växer till och blir tjockare. Det är spännande att försöka räkna ut hur de gamla träden är och lättast är det på en stubbe eller ett nedsågat träd. Här ser man tydligt årsringarna. Varannan ring är ljus och varannan är mörk. Här i landet växer träden mest på vår och försommar och därför är de ljusa ringarna bredare än de mörka som bildas på sensommar och höst. Om man börjar i mitten då trädet ”föddes” och räknar alla mörka ringar får man reda på hur många höstar och därmed år som det har levat.

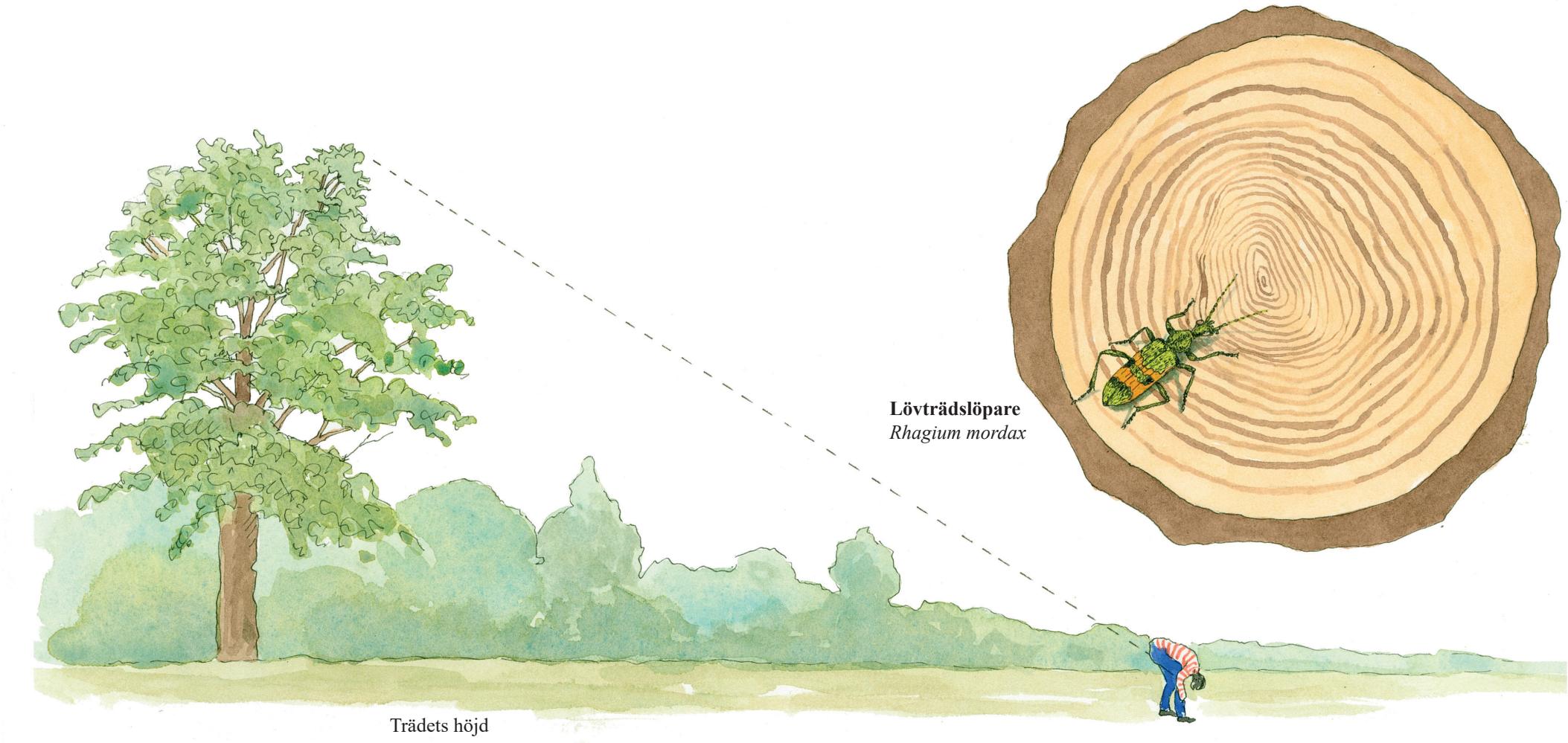

Lövträdslöpare
Rhagium mordax

Trädets höjd

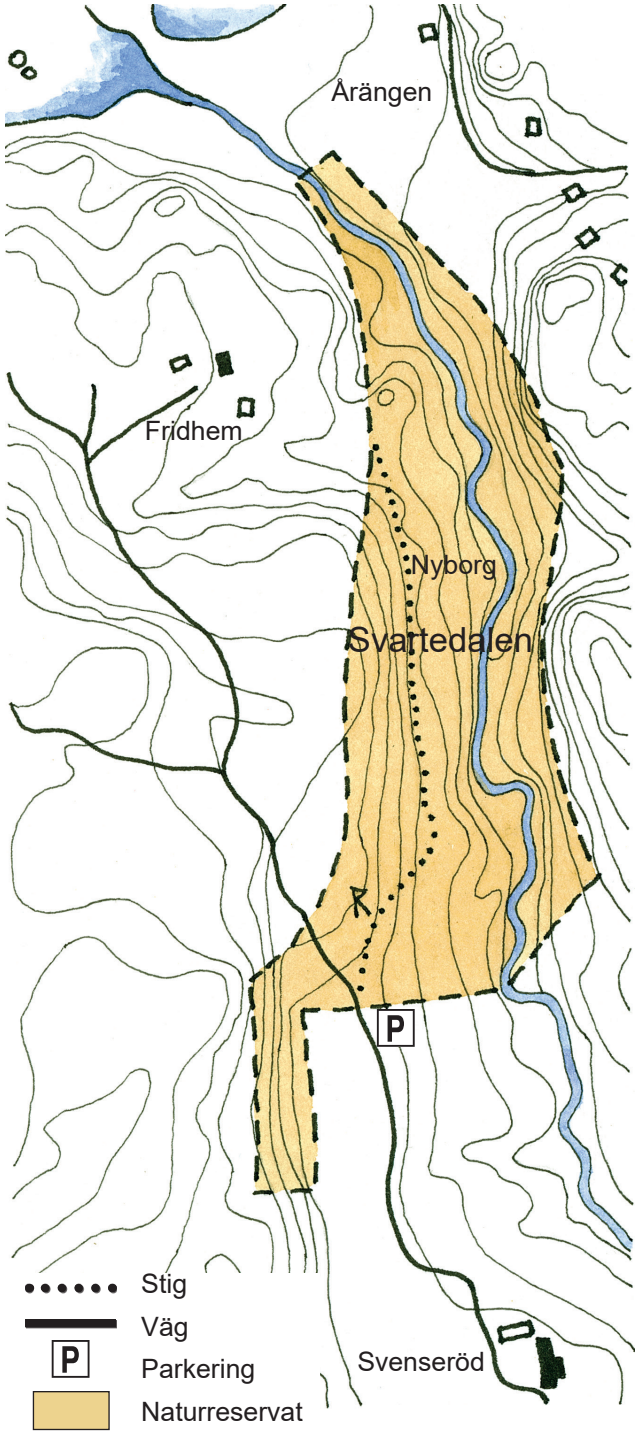

Skvaltkvarn

Ännu idag ligger två kvarnstenar kvar vid ån. Den ena fungerar som skiva på ett litet bord och den andra översköljs av vattnet. I Bengt Ellings bok ”Bokenäs och Dragsmark i gången tid” berättas om en skvaltkvarn som vållade oenighet mellan kyrkoherde Lachonius i Svenseröd och Anders Torgersson som var åbo i Stora Hogen. Prästen påstod att Anders genom att bygga sin kvarn mittemot ”Pastors Husbehofsqvarn” hade minskat effekten på denna. Tvisten skulle ha ägt rum 1782 och de efterföljande två åren.

Redan från 1200-talet var det vanligt att för husbehov uppföra skvaltkvarnar i bäckar och andra mindre vattendrag. Skvaltkvarnen eller skvaltan är den enklaste typen av vattendriven kvarn och konstruktionen har sett ungefär likadan ut under århundradenas lopp både i västvärlden och i Kina. Kvarnstenar och rotor är placerade på en vertikal axel. När vattnet träffar rotorns skovlar sätts både dessa och den övre kvarnstenen i rörelse. De flesta skvaltorna togs ur bruk vid 1800-talets mitt. Namnet skvaltkvarn kommer från det gamla ordet skvalta som betyder skvätta.

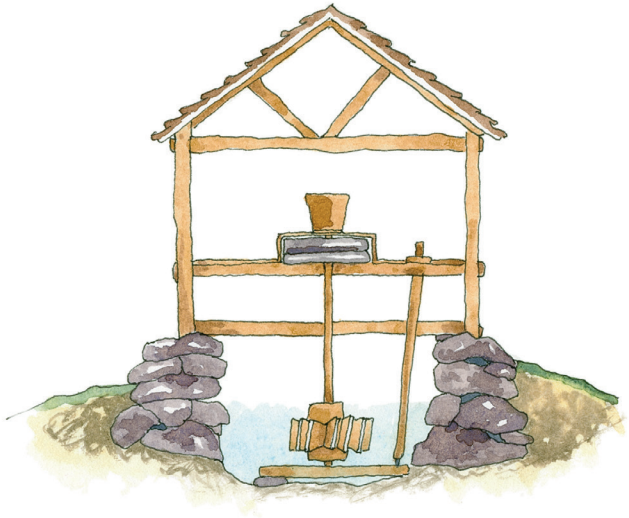

Skvaltkvarn

Torp

I området låg tidigare två torp. Nyborg uppfördes troligen 1796 och förutom boningshus fanns också en lada och en källare. Resterna av dessa syns tydligt än idag. Den första invånaren hette Torger Andersson och den sista tros vara Karolina Andreasdotter som dog 1906. Johan Adolf Andersson flyttade sedan torpet till en närbelägen plats strax utanför reservatet. Torpet Marielund låg ovanför den nuvarande parkeringsplatsen.

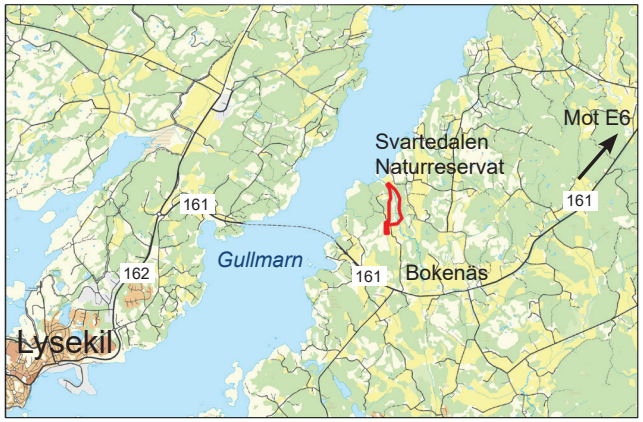

© Lantmäteriet Geodatasamverkan
© Länsstyrelsen i Västra Götalands län

Hitta hit

Svartedalen ligger inte långt från Gullmarn, på Bokenäset. Tag från E6 väg 161 mot Lysekil. Cirka 1 km efter Bokenäs skola och kyrkor sväng höger mot Bokenäs servicehus. Efter 1,5 km finns p-plats vid grusvägens slut.

Västkuststiftelsen förvaltar naturreservatet.

Västkuststiftelsen
Naturvård & Friluftsliv

Länsstyrelsen
Västra Götaland

I samarbete med
Västra Götalandsregionen

Text: Ulla Åshede
Illustrationer: Kerstin Hagstrand-Velicu
Produktion: Västkuststiftelsen, omarbetad 2021